

Aproximació a la tasca intel·lectual de Josep Tarongí

MARGALIDA TOMÀS

Josep Tarongí és a hores d'ara un personatge només conegut molt parcialment; se n'ha començat a estudiar la seva participació en el renaixent moviment literari català¹ i, sobretot, el seu paper de polemista en defensa de la classe xueta i en contra del clero mallorquí, és a dir, se'l coneix bàsicament com a autor del llibre *Algo sobre el estado religioso i social de la isla de Mallorca* de les reaccions que provocà aquesta publicació.² Tanmateix, la lectura dels seus textos, articles i poemes, més o menys bons des del punt de vista literari però d'un interès innegable, permeten descobrir la figura d'un personatge molt més complex i absolutament interessant, que demana nous estudis que abracin la seva biografia –intel·lectual i personal– entesa com una totalitat.

El que presento ara és una primera aproximació a la seva tasca com a intel·lectual a Mallorca, bàsicament fins la seva anada al Sacromonte de Granada el 1878. El retrat que en resulta és molt ric i suggestiu, però cal advertir que només és això, una primera aproximació: he treballat pràcticament només a partir de les seves obres publicades i de premsa i, encara, amb una premsa limitada a les principals publicacions mallorquines i catalanes. Estic ben convençuda que el buidatge d'altres revistes menors, i també de premsa de Granada i de Madrid, i, sobretot, del material inèdit que deixà i de la seva correspondència ens enriquiria la seva figura i ens aclariria molts punts foscos.³

Voldria insistir en la importància que crec que té entendre aquesta primera etapa del nostre autor, perquè la polèmica desfermada a finals de 1876 pren molt més sentit si la relacionam amb la seva tasca portada a terme en els anys anteriors, amb la seva voluntat d'incidir com a intel·lectual en el desenvolupament de la vida social de Mallorca. I s'impregna de molt més dramatisme encara el que degué suposar per a ell la necessitat d'haver de passar a residir fora de l'illa.

¹ Josep MASSOT I MUNTANER: *Els mallorquins i la llengua autòctona* (Segona edició), Barcelona, 1985, 68-70 i 98-100.

² Miquel FORTEZA: *Els descendents dels jueus conversos de Mallorca*, Palma de Mallorca, 1972, 197-207; Lleonard MUNTANER: "Introducció", dins Josep TARONGÍ I CORTÉS: *Algo sobre el estado religioso y social de la isla de Mallorca*, Palma de Mallorca, 1984, IX-XLVII.

³ No puc deixar d'agrair des d'aquí els esforços del col·lectiu *Gent del Carrer* per trobar nova informació sobre la biografia de Tarongí, informació que, amb total generositat, han posat sempre a la meua disposició.

Època de formació i bases culturals

Josep Tarongí i Cortès va néixer a Palma, al carrer d'en Carrió nº 3 el 10 de març de 1847, fill de Gaietà i Maria Josepa; va ser el tercer dels set fills que tingué la parella, dels quals sobrevisqueren quatre, ell, un germà i dues germanes;⁴ fou batejat a Santa Eulàlia. Desconec per ara quina era la posició social de la seva família dintre del nucli xueta de Palma: sabem, això sí, que no formava part de les famílies dites “d’orella alta” i que el seu pare constava com a comerciant i propietari d’una gran casa a Palma. És possible, que aquest comerç estigués relacionat amb la navegació, perquè la presència de vaixells i d’aspectes marítims és una constant a la seva obra, i és també un dels arguments que fa servir en defensa de la seva classe en la refutació a l’escrit de Miquel Maura;⁵ en tot cas, sembla que la situació econòmica familiar era desfogada. Com tants altres nins xuetes, Tarongí hagué d’aprendre les primeres lletres amb un mestre de pis, lluny de les escoles conventuals. Segons ens diu ell mateix, estudià amb don Joan Bo, del qual no en sé res però de qui guardava un bon record.⁶ Després, el 1860 ingressa a l’Institut Balear i és aquí on, com a tants altres, se li obre tot un món de nous coneixements i noves perspectives. Ja s’ha dit moltes vegades, però convé repetir-ho un pic més, la importància que tingué aquest centre en l’avenç de l’ensenyament en els anys centrals del segle XIX, i sobretot, la importància que tingué per als al·lots xuetes, que per primera vegada podien compartir aula i professorat amb els de fora carrer. Tarongí fou un molt destacat alumne i cada curs tengué premis extraordinaris.⁷ Entre els seus professors destaquen, per exemple, León Carnicer, Manuel de los Herreros i, d’una manera molt especial, Josep Lluís Pons i Gallarza, a qui sempre es referí com a mestre seu i que pocs anys després l’introduiria en l’ambient literari mallorquí; entre els seus companys, Alexandre Rosselló, Bartomeu Ferrà, Mateu Obrador i Plàcid Aguiló, el germà petit de Marià. El que significà la seva estada a l’institut queda recollit en les seves pròpies paraules: “En el Instituto, en la enseñanza secundaria, hallé la igualdad; y aquellos dignos catedráticos se cuidaron de hacer brotar en mi mente las ideas del honor, de la fraternidad y de la esperanza. Dios se lo pagará. ¡Sí! ¡ilustres profesores del Instituto! ¡verdaderos amantes de la Religión y de la patria! ¡Vosotros cultivasteis asiduamente mi espíritu; vosotros lo engrandecisteis con la palabra del bien y de la ciencia; vosotros le engrandecisteis con las brisas de la recompensa debida, con los suaves sentimientos de los corazones libres!”⁸ El 1865, després d’obtenir amb la qualificació d’excel·lent el batxillerat en arts inicià la seva carrera eclesiàstica. Era el primer fill baró de

⁴ Segons es desprèn del seu títol patrimonial eclesiàstic, datat el 25 de gener de 1869 i conservat a l’Arxiu Diocesà de Mallorca. Dec el seu coneixement al grup *Gent del Carrer*.

⁵ A l’apartat “El pueblo no está preocupado”, Tarongí fa un cant al comerç marítim mallorquí en especial i als avenços tècnics en particular, que acaba amb aquestes significatives paraules: “Pues bien, Senyores.No hay nave que parta, barco de vapor que llegue, ni locomotora que atravesie nuestros campos, que no cuente entre sus armadores, propietarios o directores a alguna o varias personas de la clase, de la clase que vosotros os atreveis a llamar *aborrecida*”. José TARONGÍ: *Algo sobre el estado religioso y social de la isla de Mallorca*, Palma de Mallorca 1877, 94.

⁶ TARONGÍ: *Algo sobre el estado*, 94.

⁷ N’obtingué dos els cursos 1861-62, 1862-63 i 1863-64 i un el 1864-65. Jaime POMAR Y FUSTER: *Ensayo histórico sobre el desarrollo de la instrucción pública en Mallorca*, Palma de Mallorca, 1904, 247.

⁸ TARONGÍ: *Algo sobre el estado*, 94.

la família i per tant sembla que hauria d'haver seguit amb els negocis familiars; el perquè va decidir el camí del sacerdoti, un camí que a Palma no es presentava fàcil d'entrada, és una altra de les incògnites que l'acompanyen encara. Hi podia haver una veritable vocació religiosa per més que Tarongí no sembla pertànyer al grup de famílies xuetes marcades per una religiositat extrema i amb accentuats tocs de beateria, com sí que ho eren, per exemple, les de Marià Aguiló o Guillem Fortesa; potser les motivacions foren més d'índole social, però en tot cas el 1865 inicia un camí que ja no deixarà al llarg de la seva vida. A causa dels seus llinatges, i malgrat la normativa que obligava els estudiants a cursar la carrera com a interns en el Seminari, Tarongí ho hagué de fer de forma externa, cosa que no fou obstacle perquè la cursàs també de manera brillant, amb la qualificació de *meritissimus* a totes les assignatures.⁹

A partir d'aquest moment Tarongí combinarà de forma paral·lela la formació que rep en el seminari amb la que pot adquirir fora d'aquest, en els ambients literaris mallorquins on des de molt aviat comença a moure's. El seu pas pel seminari, a més de les imprescindibles matèries lligades a la professió, li donarà un bagatge de lectures molt diferent al de la resta de joves que també comencen en aquells moments les tasques literàries, un bagatge relativament poc marcat pel romanticisme: els clàssics llatins –Horaci, sobretot, i Virgili– i els clàssics del cristianisme; la literatura francesa anterior al segle XIX tindrà també un pes molt important i, per exemple, Fenelon serà un dels autors que esmentarà una vegada i una altra; coneixerà a fons les tragèdies dels grans autors dramàtics del XVII, Corneille i Racine; beurà també les ensenyances dels castellans, tant la dels autors del XVI, Garcilaso, Fray Luís de León i Teresa de Jesús especialment, com la dels representants més conspicus en el segle XIX del classicisme i de l'esperit liberal, com Meléndez Valdés i, sobretot, Manuel José Quintana, un dels seus referents constants. A més del llatí i de les seves dues llengües d'expressió literària, castellà i català, Tarongí dominava el francès, l'italià i, fet prou estrany, sembla que també l'anglès, o com a mínim en diverses ocasions reproduïx fragments d'autors anglesos en aquesta llengua. Les influències romàntiques, inevitables en aquell moment, li arriben a través de les publicacions periòdiques i dels cercles on es mou, però en aquest aspecte sempre manté una actitud d'una certa reserva intel·lectual, ideològica i artística: només alguns autors romàntics podran passar el seu filtre, basat sobretot en criteris morals, però també segurament en aquest concepte més clàssic de la literatura de què s'havia amarat. Com explicitava ell mateix, el poeta “no es ese ente ridículo que odia la sociedad, vive entre tumbas, se dispensa de los buenos modales, desconoce la cortesía y la higiene del cuerpo, entregándose a ciertas misantrópicas miserias morales, hijas del orgullo, madres de prematura muerte. El romanticismo español, en su primera época, lo puso en moda; y no pocos jóvenes sucumbieron a las tentaciones de una vanidad pueril”.¹⁰ Rebutjarà, així, Espronceda, Byron

⁹ POMAR: *Ensayo*, 250. Crec que cal remarcar el fet que obtingués aquestes qualificacions, perquè les aconseguí malgrat comptar amb una sèrie de condicions que per força havien de ser adverses: el fet d'haver de cursar la carrera com a extern i l'estigma que suposava el seu llinatge en primer lloc; però també el fet que els anys d'estudis en el Seminari coincideixen amb els d'una pràctica periodística en què les idees exposades havien de xocar necessàriament amb la mentalitat imperant entre els seus professors.

¹⁰ José TARONJÍ: “Prólogo” a *Inspiraciones*, Palma de Mallorca, 1882, XI. Cal afegir que quan Tarongí escriví aquest pròleg també tingué interès a fer notar el seu distanciament d'un altre tipus d'intel·lectual, el científic i naturalista, que als anys vuitanta ja s'havia obert camí; i així, el poeta, segons ell, “tampoco es

i Goethe —a qui admira, tanmateix i de qui havia llegit el *Faust*—, i podrà acceptar els teòrics Frederic Schlegel i Madame de Staël, el Manzoni dels *Inni Sacri* o, sobretot, el primer Lamartine, un dels autors a qui dedica més atenció en els seus primers anys.¹¹ Finalment, hi haurà el coneixement dels autors catalans, sobretot de Ramon Llull, sens dubte el que més el marcarà i el que més valorarà d'entre els autors clàssics catalans.

L'entrada al cercles literaris mallorquins la fa de mà del seu antic professor Josep Lluís Pons i Gallarza i té lloc el 1868, encara que conservam composicions seves, sobretot en castellà, dels anys 66 i 67: el març del 68 és acceptat com a soci eventual de l'Ateneu Balear, augmenta la seva producció poètica i comença a col·laborar a la premsa catalana de Barcelona, com per exemple a *Lo Gai Saber*¹² i al *Calendari Català*. També comença a participar en diversos certàmens poètics, com el de l'Acadèmia Mariana de Lleida, on el 1869 se li premia "A la Virgen de las Mercedes", escrit arran dels fets revolucionaris del 68. El juny de 1869, Tomàs Fortesa escriu a Marià Aguiló i li dona notícia de l'aparició a *La Dulzaina* d'un article sobre el renaixement de la llengua catalana i l'informa que aquest és obra de Tarongí, "un jove tonsurat, molt estudiós, i que té molta afició a la llengua catalana. Fa poesies i V. n'haurà vista una que té impresa en el Calendari català d'enguany" i hi afegeix unes misterioses paraules que no tenc, per ara, manera d'interpretar: "És un jove que ha fet alguns desbarats al principi, dels quins tal volta V. en té notici, però ara sembla que s'ha compost un poc".¹³ La coneixença amb el propi Marià Aguiló degué produir-se poc després, segurament quan aquest anà a Palma el gener de 1870 i l'Ateneu Balear li oferí una vetllada

---

ese barbilampiño moderno, que frecuenta a todas horas los cafés; que hace gala de impudicia en las conversaciones entre amigos; que borrona sueltos políticos en la prensa diaria, después de hojear el último libro venido de ultra-puertos; y, por remate y contera, no cree en Dios ni en la virtud de las mujeres". (p. XII); ataca directament "el naturalismo traspirenáico" que envaeix salons i acadèmies (p. X), però també el moviment contrari "la doctrina de *el arte por el Arte*. Fórmula vana. El Arte no es para el Arte. El Arte, sublime vestidura de las ideas, es para la razón y la realidad. El hombre digno de ser escuchado, ha dicho Fenelon, es el que no se sirve de la palabra sino para el pensamiento, ni del pensamiento sino para la verdad y la virtud". Al marge de consideracions ideològiques, el que sembla cert és que Tarongí s'interessava pel desenvolupament literari del seu moment i n'estava al corrent.

¹¹ El 1867 ja fa una traducció al castellà del poema "Himno del niño al despertarse" i el 1869 li dedica "A la memoria de Lamartine" en motiu de la mort del poeta francès; són remarcables alguns dels seus versos:

Yo soy un bardo oscuro
de la antigua Mallorca; mis acentos, plegarias que murmuro,
los pierde el mar y sus veloces vientos;
si en la noche callada,
al rayo de la luna, demandare
inspiración sagrada;
si al espacio mi voz, mi afán enviare:
óyeme tú, bondoso
genio de Lamartine; a la olvidada
orilla do reposo,
desciende, silenciosa a mi morada.
Y juntos hablaremos
de la eternal Belleza y Armonia; y a Dios preguntaremos
si ha de venir de libertad el día!

TARONJÍ: *Inspiraciones*, 187-188.

¹² A *Lo Gai Saber* apareixeran els poemes "L'incendi" i "A ma pescadora", i al *Calendari Català* de 1869, "Moment de tristesa".

¹³ Fons Marià Aguiló de la Biblioteca de Catalunya, 48.2.2.

d'homenatge.¹⁴ En tot cas, el març Tarongí ja li escrivia, sense massa confiança encara, i li enviava una guarda de poemes perquè els fes arribar al consistori dels Jocs Florals; és molt interessant el contingut de la carta:

Acostant-se la festa dels Jocs Florals m'ha sorprès lo cor el desig de ser-hi premiat. Per això determin enviar-hi algunes composicions. Aquestes són: Suspirs del cor= Tempestat= A la Mare de Déu d'Agost= No's temps de ser esclau i Les Campanes. Sobre les dues darreres pos la meua esperança. La primera és un oda a la Fraternitat literària optant al premi que hi ha designat a l'efecte. La segona la hi envii a V. perquè tinga la bondat d'examinar-la i purgar-la dels defectes que certament hi ha, i després presentar-la al secretari del Consistori. Crega, D. Mariano, que desitjaria esser premiat enguany, no tan solament pel premi sí que també per multitud de circumstàncies locals que V. comprendrà perfectament i que no és d'aquest cas explicar.

La simpatia que envers de V. senten tots los qui una sola volta l'han tractat m'empeny a fer-li aqueixa confederança [sic] que V. grat sia á Déu, no rebutjarà;¹⁵

S'iniciava així una relació que no fou mai fluïda, plena sempre de malentesos personals¹⁶ i que no arribà a ser mai de mestre i deixeble. Ja veurem com des del punt de vista de model lingüístic català Tarongí no dubtarà a seguir, com tants altres autors mallorquins del moment, les teories aguilonianes, però la seva actitud respecte al moviment literari català no es veurà influïda per l'abrandament d'Aguiló, cosa que sí que farà, per exemple Tomàs Fortesa i també, malgrat totes les discrepàncies, Ramon Picó i Campamar, tots dos autors de la seva mateixa lleva i, com veiem, també xuetes; Tarongí serà en aquest aspecte molt més fill de Pons i Gallarza¹⁷ que no d'Aguiló, i això voldrà dir una actitud menys declaradament catalanista i una pràctica literària i intel·lectual on el castellà conviurà sense problemes amb el català.

¹⁴ Joan MAS i VIVES: "Josep Lluís Pons i Gallarza i el primer Ateneu Balear", *Randa*, 25 (Barcelona 1989), 80. Respecte a aquesta estada d'Aguiló a Palma, el 6 de febrer de 1870, Tomàs Fortesa li escrivia que creia "que la seua venguda á Palma no haurà estat inútil a les lletres catalanes"; *Fons Marià Aguiló*, 48.2.3.

¹⁵ Carta del 22 de març de 1870. L'adreça que hi consta és carrer Plateria 31. Palma. *Fons Marià Aguiló*, 53.2.6.

¹⁶ Per exemple, el 6 de maig de 1870, Aguiló escrivia a Fortesa el següent: "Sé que en Tarongí està ofès, segons m'ha dit el capellà Francesc ¿saps per què? Sé que li vaig escriure precipitadament en una estona d'amoïno, però no record que li donàs peu per picar-se. Pot ser que la meua franquesa li haga fet mal. Averigua-ho indirectament", Ms. 1546 de la Biblioteca de Catalunya; i el 29 de març de 1872, s'excusava també amb Fortesa de no tenir temps per contestar totes les cartes, i hi afegia "Diga-ho a en Tarongí perquè no es pic. La seua poesia a la *jove català* té trossos notables. Estic ben content de que treballi molt", *Marian Aguiló i la "Renaixença"*, Barcelona 1966, 29.

¹⁷ El maig de 1868 li dedicà un sonet en català, "En l'àlbum de don Josep Lluís Pons i Gallarza", on aquest és presentat com a "amat cantor" de la pàtria catalana; tanmateix, és més interessant la nota que acompanyava el poema quan aquest fou inclòs al volum *El trovador mallorquí* (Palma de Mallorca 1883): "Entre los poetas del nuevo renacimiento literario figura mi antiguo maestro D. J. Luis Pons y Gallarza. Pocas pero escogidas son las composiciones que ha dado a luz. En el libro *Estado religioso y social de la isla de Mallorca*, que publiqué en 1877, inserté, a la página 313, una notable poesía de este autor, elogiándola como es debido [es refereix a "Lo fogó dels jueus"]; mas hoy debo advertir que referi mis elogios a la forma y espíritu de la composición, no a los detalles históricos y circunstanciales. Estos detalles y circunstancias son inexactos y aún supuestos. *Braços d'infants fets carbó-del pit matern se desjunten*, dice el poeta, aludiendo a los castigos de la Inquisición; mas esto es infundado, seguramente. Recuérdese que en 1691, época de los autos de Fe mallorquines, de que trata mi libro y la poesía del Sr. Pons, únicamente murieron quemadas vivas en la hoguera tres personas; los otros supuestos reos, en

D'una manera simbòlica podem fer acabar aquesta etapa de formació el 1872, quan és ordenat prevere al Palau Episcopal de Ciutadella. Té vint-i-cinc anys, és sacerdot i continua amb força el doble camí que ha emprès des que ha entrat en la vintena: per una banda, la carrera eclesiàstica i per l'altra, i a l'empara de Pons i Gallarza, el seu paper d'intel·lectual que intenta amb els seus escrits incidir en la societat mallorquina del seu temps. Després de cinc anys molt actius, el 1876 aconseguirà amb la millor nota la llicenciatura en Sagrada Teologia al Seminari de València, es presentarà dos cops a la canongia de la Catedral de Palma i paral·lelament s'haurà fet un lloc en el món de les lletres mallorquines. Tot això, com ja sabem, entrarà en crisi a finals d'aquest mateix 1876.

El pensament de Josep Tarongí, entre la tradició i el progrés

Després de la col·laboració a *La Dulzaina*, a partir del 1872 trobarem Tarongí estretament lligat a les altres empreses periodístiques promogudes per Pons: la *Revista Balear* i la seva successora *Museo Balear*. No són les úniques publicacions on col·labora,¹⁸ però sí que seran, per la seva importància, les més destacades. I Tarongí hi escriurà tota una diversitat de gèneres –assaig, prosa literària, poesia–, en castellà i en català; i hi parlarà dels problemes de la llengua catalana, de catalanisme i de literatura castellana del segle XVI, de filosofia del dret i de Ramon Llull, de les virtuts d'un bon amo de possessió o de l'arribada del ferrocarril a Mallorca. I entre tota aquesta diversitat de temes Tarongí anirà teixint el seu discurs de base, aquell que vol transmetre a la seva societat. Perquè crec indiscutible que això és el que impulsa la seva activitat en aquells moments: Tarongí no és pròpiament un literat, és un intel·lectual que utilitza també la literatura per transmetre idees; i, punt molt important, és un intel·lectual sacerdot: cal tenir en compte que, a diferència del que passarà a finals de segle i després a inicis del XX, en aquells moments era molt escassa la presència de l'element eclesiàstic a la premsa mallorquina.¹⁹ A la base de la seva tasca periodística hi ha un determinat pensament religiós, que es troba costat per costat amb un pensament social i ideològic de característiques ben personals. Si ens fixem en les dates en què s'emmarca aquesta feina seva veurem que coincideixen plenament amb el sexenni revolucionari, temps convulsos a Espanya, però també a Europa, amb els fets de la Comuna de París de 1871, per exemple. La presència de la realitat del moment és una constant en els seus escrits i en ells Tarongí defensarà sempre l'església, la unitat religiosa i atacarà el protestantisme, defugirà el "racionalismo en su grado máximo" de Hegel i no diguem el socialisme, la "afirmación franca y brutal del egoismo sin freno ni pudor", la Comuna de París serà vista com a corollari normal dels "pecats" de la societat francesa,²⁰ etc. La seva base és directament el *Syllabus* de Pius IX, papa a qui dedica un poema en català el 1877 i on canta la cristianitat de Mallorca. I ja hem fet abans una mínima referència a la seva postura més que reticent davant les teories i els autors romàntics més abrandats i progressistes. Un considerable nombre dels seus poemes –però no tots, ni molt menys– giraran entorn del tema religiós, des dels estrictament pietosos als més ascètics, i també tractaran la

---

número de 34, no sufrieron aquella pena. *Amicus Plato, magis amica veritas*. TARONJÍ: *El trovador mallorquí*, 548.

¹⁸ Va col·laborar també a *El Porvenir de Mallorca* (1876-78) i a l'*Anuario Agrícola Mallorquí*, però no he pogut consultar encara aquestes publicacions.

Insisteix en aquest punt Josep MASSOT I MUNTANER: *Església i societat a la Mallorca del segle XX*, Barcelona 1977, que dedica un apartat al nostre autor: "Josep Tarongí i la "Renaixença", 16-20.

²⁰ "Un discurso de filosofía del derecho", *Museo Balear* n° 21 (15-XI-1875).

qüestió religiosa, molt sovint relacionada amb l'ordre social, les seves proses de creació o els comentaris bibliogràfics. Ara bé, la lectura dels seus articles ens deixa veure que per sota d'aquesta línia diguem-ne oficialista, hi batega un pensament propi que, de ben segur, no devia coincidir amb el de molts altres eclesiàstics mallorquins del moment i, fins i tot, amb el d'alguns dels seus companys intel·lectuals i pens, per exemple, amb el conservador Tomàs Fortesa.²¹ Així, en ressenyar positivament el llibre d'Augusto Nicolás *La revolución y el orden cristiano*, es mostra, tanmateix, contrari a l'axioma que aquest accepta com a màxima de comportament: "Tot per al poble però sense el poble", perquè, segons ell "esta proposición, en lo que tiene de ataque al sufragio popular lleva el gran inconveniente de chocar con nuestras costumbres modernas y de no ser admitida por todas las escuelas políticas", així com tampoc combrega amb l'excessiu monarquisme de l'autor perquè els partidaris d'una altra mena de règim polític podrien repudiar l'ordre cristià.²² Per a Tarongí el cristianisme és font de progrés i per això la seva defensa es constitueix en una constant en els seus escrits: un progrés que ha anat elaborant la humanitat al llarg del temps, però mogut en última instància per Déu:

El mundo marcha; el bien se extiende y crece;
 más y más la tiniebla desaparece;
 ¿y esa ley puede, oh sabios, ser fruto del azar?
 ¡No, no! La Història dice tu existencia,
 la Història te proclama, oh Providencia;
 donde hay bien y progreso por fuerza Tú has de estar.²³

I per això es revolta contra aquells aspectes de la societat que no segueixen aquesta marxa cap a endavant que té com a finalitat l'amor universal, la fraternitat entre els homes. Així, el 1868 escriurà un poema contra les quintes: "En lo dia de Pasqua. Sonet a propòsit de fer-se el sorteig de les quintes en tal diada" i un altre, ara en castellà, i molt més incisiu, el 1869: "Triste ley":

[...] Miradle al feroz *Genio*, transformado
 en *Ley de quintas*, que llamando va
 del labrador en el umbral cuitado,
 del marinero en el medroso umbral.

No creais huella los soberbios lares,
 do el magnate se abruga sin temor;
 ni los ricos espléndidos bazares,
 que el oro del comercio levantó [...]

²¹ El març de 1871, març, Tomàs Fortesa deia a Marià Aguiló: "En Tarongí té algunes poesies religioses, que m'assembla que adoleixen un poc de les seues manies, tenen coses bones" (*Fons Marià Aguiló*, 48.2.4.) i el 20 d'abril de 1875, "En Tarongí ha sigut premiat a Montpeller. No sé què dir-li de sa poesia. Certes coses no les comprenc", *Fons Marià Aguiló*48.3.2. El poema premiat a Montpeller era "A ma pàtria", de la qual Tarongí féu una edició independent el mateix 1875 on inclogué també els poemes "Records" i "Desigs"; el volumet conservat a la Biblioteca de Catalunya prové de la biblioteca particular de Marià Aguiló i porta una dedicatòria de Tarongí: "Al llorjat poeta. Mestre en Gay Saber, D. Marian Aguiló, per recordança. L'autor"; aquest poema fou inclòs a *El trovador mallorquí* amb el títol "A Mallorca".

²² José TARONGÍ: "Bibliografía. La revolución y el orden cristiano, por Augusto Nicolas", *Museo Balear*, any III, nº 1 (15-I-1874).

²³ "Unus et trinus", *Inspiraciones*, 74. El poema està datat l'abril de 1875.

¡Oh desgracia!... Esta *Ley* es de tristeza,
 es del poble exclusiva esclavitud.
 ¿por qué, con rasgos de sin par crudeza,
 la escribís en los códigos aún? [...]

Si alguna vez en nuestra patria brilla
 del extranjero el hórrido fusil,
 evocando la sombra de Padilla
 vencer sabrán los pueblos, o morir.

Y vencerán; que el pueblo es invencible
 que defiende sus leyes y su hogar...
 ¡Derribemos la quinta aborrecible!
 ¡Proclamemos la dulce caridad!²⁴

El 1872 escriví un altre poema de títol ben explícit “Contra la esclavitud. Imprecación”, massa llarg i d’una qualitat dubtosa, però també molt interessant per entendre el seu pensament. Després de refer el lligam entre la història de la humanitat i l’esclavitud, dedica unes escalfades lloances a Lincoln:

Guerra santa, ¡por Dios!, hermosa guerra,
 honor de los valientes que murieron
 lidiando por los fueros de la Tierra,
 i de Lincoln sostenedores fueron.
 ¡Lincoln! Sublime nombre. Dadme rosas,
 dadme laureles vírgenes, que cubran
 la estatua del grande hombre; generosas
 dadme palabras que su fe descubran.

Era un agreste leñador de Ohio;
 firmó del negro *libertad entera*;
 hirióle por detrás puñal impío;
 y murió, enarbolando su bandera.

Desde entonces del látigo esclavista
 no se percibe el criminal chasquido;
 y el negro pudo alzar a Dios su vista,
 y dar gracias de haberle redimido...

El final del poema és una clara exposició d’aquesta idea del lligam entre cristianisme i avenç de la humanitat:

Se va tu reino, esclavitud atea,
 se va, se va tu reino de la tiniebla en pos;
 y, al resplandor magnifico de la cristiana idea,
 tus tronos se derrumban. ¡Loado sea Dios!

²⁴ *Inspiraciones*, 265-269. El poema anava acompanyat d’un extens comentari, tot ell una citació de César Cantú contra el sistema de quintes i en defensa de “las armas ciudadanas”, extret de la seva *Historia Universal*.

Yo siento en mis entrañas el odio acrecentarse
que siempre te he tenido, tus hechos al oír.
¿Y habrá quien te perdone, quién deje de alegrarse
de tu caída, y no ose tus leyes combatir?

Que importan al espíritu mezquinas tradiciones?
¿No somos los soldados del reino de la Luz?
¡Abajo para siempre bastardas ambiciones!
¡El que esclavista sea no es hijo de la Cruz!

Si tenim en compte que el poema fou escrit quan s'estava discutint en el congrés espanyol la qüestió de l'esclavitud americana i que la seva abolicció era defensada només pels republicans federals, no ens estranyarà que no pogués publicar-lo aleshores; quan el 1882 l'inclougué en el volum *Inspiraciones* en el comentari que l'acompanyava insistia encara en la seva posició: "Conste que somos partidarios de la abolición de la esclavitud, sin declaramos afiliados por eso a tal o cual partido político. Los intereses de la humanidad están muy por encima de toda cuestión de bandería política o de secta filosófica. La esclavitud no debió ser admitida por los que vivieron bajo la ley natural; y debe ser desechada, condenada y totalmente abolida por los que viven bajo la ley del amor, que Jesucristo, derramando su sangre, vino a establecer sobre la tierra".²⁵

Aquesta idea del progrés humà dirigit per Déu, tindrà també una derivació cap al cant al progrés científic i tecnològic, i aleshores es concretarà amb exemples més propers. Al poema "La Jove Catalunya" en tenim mostres ben paleses: la Ciència, en majúscula, ofereix meravelles que broten cada dia: com "lo *fil parlant* que eleva ton nom a les estrelles", o bé

L'actiu camí de ferre travessa tes muntanyes;
passen xiulant, tronant-ne, cent carros de vapor;
i el fum que es tira enrere corona les cabanyes
que guarden blats i vinyes, del fill dels camps honor.

A Palma i Barcelona, per Mataró i Manresa,
s'aixequen orgullosos albergs industrials;
aquí el treball és l'honra, la força i la noblesa,
aquestes de l'Art nostre ne són les catedrals²⁶

He d'insistir en el fet que aquests exemples adduïts, tan contundents, no són casos aïllats, sinó que les idees que exposen són una constant que, amb versos solts o entremig d'articles, van apareixent una i altra vegada. Perquè a Tarongí li interessa cantar aquest progrés per promoure'l precisament a Mallorca, perquè serà a través de la modernització que, segons ell, es podrà canviar la societat mallorquina i el seu pensament. En inaugurar-se el primer ferrocarril a Mallorca el 1875, el *Museo Balear* es féu eco de l'esdeveniment i hi aparegueren diverses col·laboracions sobre el tema; una d'elles fou el poema de Tarongí, "La locomotora": en primer lloc, fa un cant en general, ben bé a allò que ara en diríem "globalització":

Del mundo maravilla,

²⁵ *Inspiraciones*, 271-279.

²⁶ *El trovador mallorquin*, 220-228. El poema havia aparegut a l'Almanac de *El Isleño* de 1875, amb la data de 1871; en canvi, a *El trovador...* està datat l'abril de 1873.

la audaz locomotora;
 para el mortal que sigue
 su fuerza voladora,
 de la provincia *una ciudad* se hace,
una provincia la nación se torna,
 y una *nación* del mundo todo nace.

I aquest empetitiment del món és ben positiu, “Bondad de Dios!”, perquè serveix per esborrar les fronteres de l’odi i la ignorància, destrueix “los compactos escuadrones” de la “barbarie insana” i els mostra la llum de la fe cristiana. I d’aquí ja pot arribar a la concreció del ferrocarril a Mallorca, “la región no conocida./ la más oscura de la patria ibera”. Val la pena recordar l’estrofa amb què es tanca el poema:

Se acerca ese gran bien; Dios nos auxilia,
 el siglo nos impulsa, oh mallorquines.
 Voz del cielo: olvidemos de familia
 las discordias ruines,
 los vicios engendrados
 por bastardas pasiones
 de tiempos atrasados...
 ¡Desde el faro de Sóller hasta Randa,
 de Andratx a Formentor seamos unos:
 el progreso lo exige, Dios lo manda!²⁷

Òbviament, moltes de les altres col·laboracions sobre el tema seguien aquesta pauta,²⁸ però no totes. Tomàs Fortesa dedicà també un article al tema, en principi positiu, però que acabava amb aquestes paraules: “Vola, locomotora, vola; mes ni el baf de la matèria que t’anima ni el fum terrenal que exhales, ni la fetor de l’or mateix que engendres, no allunye mai de ma volguda pàtria, l’àngel benefactor de les ales de llum rosada”.²⁹ I un poema signat únicament amb la inicial C., entre bromes, es dedicava ja a atacar directament l’invent que acabaria amb les tradicions de l’illa.³⁰

Podríem posar més exemples d’aquesta línia de pensament de Tarongí, que en certa manera reprenem en parlat de la seva creació literària. Però per acabar aquest apartat voldria només apuntar que, quan el 1876 Tarongí no aconseguí cap de les dues canongies a què optava, s’unien en contra seva els seus llinatges, ben cert, però també devien sumar-s’hi tots els seus escrits, que podien ser vist com a massa liberals dins el món eclesiàstic de l’illa.

²⁷ El poema està datat el 25 de Febrer de 1875 i aparegué al *Museo Balear* nº 5 (15-III-1875); després fou inclòs a *Inspiraciones*, 193-196; és interessant destacar que, en el volum, Tarongí inclogué “La locomotora” en l’apartat “Pensamientos morales”

²⁸ Per exemple, un altre poema d’Antoni Frates també titulat “La locomotora”, també insisteix en aquest paper unificador del tren, d’acostament entre els humans: “Una es su lengua por el mundo entero/entre las gentes de distinta cuna./porque es de una palabra mensajero/que ha de oír proclamar todo lindero:” “Sólo hay un Dios, la humanidad es una”.

²⁹ Tomàs FORTESA: “En la inauguració del ferrocarril de Mallorca”, *Museo Balear* any I, nº 5 (15-III-1875).

³⁰ El romanç començava de manera ben explícita: “A la verdad, patria mia, que no entiendo ese alborozo/con que ves tus verdes campos/cruzados por férreo mostruo./ ¿Qué tiene que ver contigo/el siglo décimo nono/para así someterte/quiera a su yugo diabólico?”, *Museo Balear* any I, nº 5 (15-III-1875).

Tarongí i el moviment literari català

No és fàcil exposar d'una manera senzilla i breu l'actuació i sobretot la posició de Tarongí respecte a aquest tema: a més de les seves pròpies fluctuacions entre el sentiment catalanista i l'espanyolista, per entendre molts dels seus escrits cal tenir en compte les diferents vicissituds que marquen la dinàmica del moviment literari català en uns anys tan extraordinàriament moguts com són els del sexenni, època en què el nostre autor escriu els seus textos més importants sobre el tema, i, encara, cal tenir també en compte l'especial manera que tenen els intel·lectuals mallorquins a l'hora d'integrar-se en aquest moviment. Vegem-ho, encara que sigui de forma necessàriament esquemàtica. En primer lloc, convé recordar que Josep Tarongí pertany a la que anomenam segona generació dels Jocs Florals; és la que a Catalunya impulsarà la societat *La Jove Catalunya*³¹ i una revista tan important com *La Renaixença*; a Mallorca és la generació de la qual formen part, per exemple, Gabriel Maura (1842), Bartomeu Ferrà (1843), Ramon Picó i Campamar (1845), Jeroni Fortesa i Tomàs Fortesa, els dos de 1846, i, una mica més jove, Mateu Obrador, del 1852. Tots ells es troben ja amb un moviment literari iniciat, amb unes mínimes plataformes de difusió d'aquesta literatura –els jocs florals principalment– i amb uns “mestres” als quals seguir o als quals enfrontar-se. Si ens referim més en concret als joves mallorquins, és obvi que tenen dos referents indiscutibles: Josep Lluís Pons i Gallarza a Mallorca i Marià Aguiló a Barcelona: Picó, mallorquí trasplantat a Barcelona mantindrà diferències de tot tipus amb Marià Aguiló però farà una opció catalanista ben clara i decidida, tant, que anirà molt més enllà que la del mateix Aguiló; Tomàs Fortesa, sempre lligat físicament a l'illa, serà de fet el veritable deixeble d'Aguiló i, encara que sovint col·labori a la premsa mallorquina amb escrits en castellà, el seu compromís amb la llengua catalana és total. Molt més matisable és, ja ho sabem, el de la resta d'autors mallorquins, i, en aquest sentit, n'hi ha prou a comparar dues publicacions com són *La Renaixença* i *la Revista Balear*. Hem vist com Tarongí es mou dins els paràmetres marcats per Pons, cosa que ens l'acosta a una actitud més o menys semblant a la dels altres autors mallorquins que hem esmentat; tanmateix, la cosa és més complexa, perquè, d'entrada, hem de relacionar també la seva participació en la literatura catalana amb els principis de la seva ideologia. Això és ben patent en el primer article que dedica al tema, “El Movimiento literario en Cataluña”, aparegut el 25 d'abril de 1869 a *La Dulzaina* signat amb el pseudònim “Arnaldo”. Just al començament ja ens diu:

Un hecho pasa hoy dia ante nosotros; un hecho que envuelve sin duda una gran teoría, una significación no despreciable ni aún para el porvenir de los estados; un hecho que ha nacido, que ha crecido en estos últimos veinte años, y que ya ha tenido la suerte de ser anatemizado por los amantes del privilegio y las tiranías: este hecho es el estudio y la resurrección de las lenguas provinciales. Cosa es de maravilla que tal vez caracterizará la segunda mitad del siglo XIX pues para nosotros es una aspiración nacida de las difíciles circunstancias por que atraviesa Europa, un preludio de libertad, de creencia y de bellos sentimientos.

I després, un altre paràgraf torna a recalcar la seva convicció de la marxa progressiva del segle, aquest segle XIX que, malgrat tots els seus errors, “encierra el

³¹ Per a una visió general de la vida i el pensament d'aquesta societat, vegeu *La Jove Catalunya. Antologia*, a cura de Margalida TOMÀS, Barcelona 1992.

germen de grandes sucesos que nos guarda el porvenir y nunca dejaremos de reconocer que nuestra edad, en cambio de teorías indignas, proclama verdades impercederas, en cambio de la centralización hasta en la literatura, permite e impulsa el estudio de las lenguas populares realizando una magnífica *federación* literaria”.

L'article té molts aspectes interessants i no només com a mostra de la seva ideologia (“jamás es permitido que cante un pueblo esclavo”); per exemple, és destacable que en parlar del renaixement que es produeix a Galícia, el nom que esmenta sigui el de Rosalía de Castro de Murguía, autora de la qual no he vist mai que ningú en fes referència en aquells moments;³² o que s'apunti a la idea que el renaixement català prové del provençal, però entenent aquest com a cosa francesa i assimilat precisament per ser cosa francesa ja que “Por esa simpatía que hizo escribir a Sefferson, todo hombre tiene dos patrias, la suya y la de Francia, Cataluña ha considerado como propia la restauración de la literatura”. Aquesta restauració que ja ha arribat a Mallorca, dona lloc a una literatura important, tan variada que no es pot dir que formi escola: té teatre, té història, té novel·la i té, sobretot, poesia; i Tarongí tria cinc poemes que poden representar el grau aconseguit: al capdamunt, sense cap dubte, “Esperança”, de Marià Aguiló; després, “La Muntanya Catalana” de Pons i Gallarza; “La veu de les ruïnes” d'Adolf Blanch; “El castell de l'harmonia”, de Jeroni Rosselló i “Constança d'Aragó”, de Tomàs Aguiló. Com veiem, la representació mallorquina en destacadíssim lloc.

Com és normal, després d'aquest cant entusiasta i de les seves col·laboracions a *Lo Gai Saber* i al *Calendari Català* havia de venir la seva pròpia participació en els Jocs Florals, que es produí, com ja hem dit, el 1870. Aconseguí dos premis el 1871, i encara que no ho he pogut comprovar, degué també participar-hi en edicions successives, però sense èxit.³³ Són aquests els anys en què han esclatat ja les grans controvèrsies entorn del model de llengua literària que enfrontaran públicament Marià Aguiló i Antoni de Bofarull, unes controvèrsies que ocuparan diversos fronts, des del purament ortogràfic a l'ideològic passant pel de la presència mallorquina als jocs o per l'intent de trasllat de la festa a Palma el 1873.³⁴ Tarongí, fent front amb la majoria dels autors mallorquins, s'alinearà amb les tesis de Marià Aguiló i exposarà per escrit el seu punt de vista en dos interessants articles successius apareguts el setembre de 1872 a la *Revista Balear*. “La llengua catalana. Controvèrsies”, és un crit a la unificació en els criteris lingüístics, no només ortogràfics sinó de model de llengua literària, el d'aquells que volen “la restauració de l'idioma del nostre avior, en una paraula, quan Mallorca, València i Catalunya eren una poderosa nació, o mellor dit, una federació de pobles d'una mateixa raça”. Però és també una crida a la unió de voluntats: l'obra de restauració d'un poble pot parèixer cosa de multitud de generacions, però és que en el segle present, “cada home val per deu dels antics en lo que respecta al treball i al progrés” i, per tant, “lo que vol fer, allò se fa”. I acaba amb tota una declaració:

³² De fet, les referències al moviment literari gallec són també molt escasses en els escrits catalans de l'època. Pel que fa a Rosalía de Castro, hem de recordar que la seva primera obra en gallec, *Cantares gallegos*, era molt recent, de 1863.

³³ El 24 d'abril de 1874, Marià Aguiló escrivia a Tomàs Fortesa i l'informava que “Ni tu, ni en Tarongí, ni en Ferrà ni altres mallorquins que no he conegut [...] heu pescat res”, *Marian Aguiló i la Renaixença*, 46.

³⁴ Margalida TOMÀS: “Marià Aguiló i els Jocs Florals de Barcelona, 1859-1875”, *Randa*, 5 i 6 (Barcelona 1977); Margalida TOMÀS: “Marià Aguiló i Antoni de Bofarull davant la llengua catalana”, dins Pere ANGUERA et alii: *Sis estudis sobre Antoni de Bofarull*, Reus, 1996, 41-56.

allunyades les controvèrsies, aconseguida la unitat de la llengua literària, “se formaria en estes parts de l’Espanya occidental una civilització, incansable competidora de la civilització central, que encara nos amenaça, nos malmena, nos engruna!”.

El següent, “La llengua catalana. Bases d’ortografia. Necessitats”, està dividit en dues parts. En la primera, Tarongí presenta les seves propostes concretes sobre les regles d’ortografia; és interessant veure quines són les bases que tria Tarongí per a establir aquestes regles ortogràfiques: “l’origen llatí i franc de les paraules catalanes, la manera com les escriuen i encara escriuen nostres més triats escriptors, i les diferents pronúncies de cada contrada pròpia”, és a dir, les mateixes defensades per Marià Aguiló. No podem entrar ara en l’anàlisi d’aquestes propostes ortogràfiques, només assenyalar que és molt interessant la seva comparació amb les que inclogué al final del seu volum de poemes catalans *El trovador mallorquí*, de 1883, on hi ha algun canvi ben significatiu.³⁵ Després, assenyala les tres “necessitats” que, segons ell, calen per fer tirar endavant aquesta fixació de la llengua: en primer lloc, la creació d’una Acadèmia catalana que “seria com una d’aqueixes corporacions oficials qui en Castella determinen la marxa de l’idioma nacional” i que s’encarregaria de la publicació d’un diccionari i d’una gramàtica completa; en segon lloc, l’edició “general i acabada” de les més importants obres de la literatura catalana;³⁶ i en tercer lloc, la descentralització dels jocs florals, és a dir, que la festa se celebrés alternativament en diferents contrades dels països catalans, perquè d’aquesta manera “se despertarien los ecos populars adormits per la influència del periodisme i de les escoles castellanés, serien molt més estimades les composicions poètiques, i se fortificaria entre totes les rames de la gran família d’en Jaume I un llaç d’unió moral, eix llaç de la Bellesa harmoniosa, molt més desitjable que els llaços del comerç, molt més durader que les cadenes i grillons de la tirania!”.³⁷

Els anys següents foren d’una gran efervescència dins el món literari català: la polèmica s’enverinava cada vegada més i es barrejava amb les tensions polítiques i ideològiques; el pes de Marià Aguiló en el si del consistori dels jocs estava en el seu moment àlgid i això reforçava tant la presència d’autors mallorquins en el certamen com les crítiques dels seus enemics a aquesta presència; dins aquest ambient enrarit, el març de 1873 els literats de Mallorca fan la proposta de trasllat de la festa a Palma,³⁸ donada la situació política que es viu a Barcelona; la proposta no només és rebutjada, sinó que accentua encara més els atacs d’una part dels escriptors catalans contra el “mallorquinisme”

³⁵ “Nota preliminar. Observaciones ortográficas y literarias”, *El trovador mallorquí*, 526-529.

³⁶ En aquest punt Tarongí ha de fer necessària referència a Marià Aguiló i al seu iniciat projecte d’edició dels clàssics catalans. “de lo qual ens felicitem i desitjam únicament sia portada a fi, com ho foren les edicions castellanés per n’Aribau i Rivadeneyra”.

³⁷ *Revista Balear*, any I, nº 17 (15-IX-1872), 261-265.

³⁸ En la correspondència de MA i d’altres autors del moment, el nom de Tarongí no apareix entre els que impulsen aquesta idea; tanmateix, no sé fins a quin punt precisament ell no devia ser-ne un dels artífexs. Com hem vist, el 1872, és a dir, un any abans de la proposta formal de trasllat, ja parla de descentralització dels jocs; i, per altra banda, el lloc proposat per a la celebració de la festa era precisament l’edifici de la Llotja, aleshores convertit en magatzem. Quan Tomàs Fortesa explicava el projecte a Marià Aguiló, afegia: “Hi ha un motiu perquè V. apoi lo pensament: se faria neta la Lonja y no tomaria servir ja de magatzem; no sia per consegüent un obstacle perquè axió se verifich” (*Fons Marià Aguiló*, 48-2-6.), una consideració que era precisament el fons del poema que el propi Tarongí havia dedicat a aquest edifici.

dominant a la institució. Els jocs de 1873 i 1874 seran els últims en què la presència i la influència de Marià Aguiló controlaran el certamen;³⁹ són també els més crispats i l'aparició dels respectius volums l'ocasió per fer-ne la crítica feroç —especialment temudes eren les de Roca i Roca des de *La Renaixença*— o, al contrari, la seva defensa abrandada. Una d'aquestes és la que publica Tarongí al *Museo Balear* del gener de 1875, on en un sol article s'ocupa dels toms dels dos anys. Contra l'opinió d'aquells que parlen de *decadència* (“alguns mal intencionats, especialment periodistes”, en una directa al·lusió a Roca), n'hi ha prou a fer una ullada als dos volums, que poden ser “lo baròmetro de l'estat actual de la literatura catalana”.

Una primera part s'ocupa dels dos discursos presidencials —de Jeroni Rosselló i d'Albert de Quintana, respectivament— i en els dos hi veu “un mateix esperit, són exalçades unes mateixes idees i s'hi continua en estes la que ja podríem anomenar *tradicció unitària* dels Jocs florals de Barcelona”; pel que fa als poemes premiats en els dos anys, Tarongí se centra bàsicament en tres, corresponents a cada un dels tres premis ordinaris, i la tria no pot ser més significativa: “Les noces de l'Infant” de Tomàs Forteza, “Visca Aragó!” de Ramon Picó i “Sant Francesc s'hi moria” de Jacint Verdager. Tot plegat, segons Tarongí, demostra que no existeix decadència, que es camina cap a la unitat de la llengua literària “puix en Picó i en Verdager semblen de la mateixa contrada” i que fins i tot s'unifica l'ortografia, cosa que afavoreix que les composicions mallorquines i catalanes “puguen ser llegides sens esforç per los riberenys del Túria”. El que sí que falta és anar cap a la “renaixença completa”, i això no es farà acaramullant divisions sinó amb germandat i mútues concessions d'uns sistemes als altres.

El juliol de 1876 se celebrà a València un certamen literari commemoratiu del sisè centenari de la mort de Jaume I. Un dels membres del jurat fou Marià Aguiló i Josep Tarongí, amb molts altres autors mallorquins, hi concorregué amb un llarguíssim poema català —el certamen era bilingüe— que obtingué un dels premis; també n'escriví un altre en castellà, “El rey don Jaime”, que anava encapçalat per una citació de *Le Cid* de Corneille, que no sé si també hi presentà; el que interessa destacar, però, és la seva assistència a la festa, de la qual tragué ampli profit literari: com a mínim dos articles i un altre poema. El primer dels articles es titulava ben significativament “Esperanza”⁴⁰ i descrivia el seu viatge per les terres que havien constituït la corona catalano-aragonesa: la ciutat de València, el trajecte en tren fins a Barcelona i el viatge en vaixell fins a Menorca. Els elogis eren constants, sobretot a l'esperit català i a la ciutat de Barcelona, “la ciudad de la ciencia, de la ponderada industria, del dilatado comercio”⁴¹, i acabava amb la constatació que en tots els llocs visitats la llengua pròpia renaixia: “Porque en toda la Espanya oriental renace el amor a la Antigüedad, y con él un profundo y bien entendido amor a la patria”; de fet, aquesta

³⁹ Després de la “caiguda” d'Aguiló, la societat *La Misteriosa*, de Barcelona, s'encarregà d'organitzar un altre certamen literari on participaven molts dels que no ho volien fer als Jocs Florals; Tarongí, com altres mallorquins, hi concorregué i el 1876 tingué un accésit al primer premi amb el poema “La caritat”.

⁴⁰ *Museo Balear*, any II, n° 12 (30-VI-1876).

⁴¹ Hi incloïa també un elogi per la “inmensa biblioteca de San Juan, hoy dirigida por un distinguido literato mallorquín, patriarca de las letras catalanas, es un centro de reunión de los catalanes estudiosos, de los amigos discretos de la lengua”.

última idea enllaçava amb l'inici del segon article,⁴² més interessant per a la qüestió del renaixement de la literatura catalana. Cal advertir, en primer lloc, que aquest article figurà com a introducció al volum III del *Museo Balear*: al final s'hi definia el pensament de la publicació, l'objectiu de la qual era inculcar amor als records històrics i monuments, el foment de les ciències d'acord amb la fe i inculcar als joves el conreu de la llengua materna. Que Tarongí, com a secretari de redacció, s'encarregàs d'aquesta introducció és prou significatiu de l'escalafó a què havia arribat entre el grup de redactors de la revista, només cinc mesos abans que esclatàs la polèmica que ho tiraria tot enlaire.⁴³ Pel que fa al tema de què tractam, l'article, després de recordar la figura del rei, se centra en el que ha significat el certamen en la seva triple finalitat: religiosa, defensa de la fe; política: "patentizar que tenemos historia, instituciones y carácter, distintos de la historia, instituciones y carácter de los otros pueblos de España, aunque no contrarios a ellos" aspectes que cal potenciar "para ser, si posible fuera, y como actualmente se dice, una autonomía, la autonomía de la patria catalana, sin menoscabo de los derechos esenciales de la Nación"; i finalitat literària, cantar en la nostra llengua⁴⁴ i demostrar que la llengua "catalana o lemosina, como quieran llamarla, es digna de estudio, de cultivo, y de que se la ponga al lado de la lengua castellana, su hermana menor". I aquest fi literari és important, perquè, un poble que té llengua no deixa mai de ser poble i una llengua com la catalana, que se consagra a la manifestació del sentiment poètic, crea una literatura de fe i entusiasme i serveix a la causa de la religió i del país.

Com veiem, i si ens atenem a la lletra, la posició de Tarongí respecte al moviment catalanista sembla bastant sense fissures; tanmateix, la cosa no és tan clara. Per començar, el mateix fet que utilitzi indistintament el català i el castellà tant en els escrits teòrics com en la creació poètica ja és un senyal que hem de tenir en compte; per altra banda, el fet de tenir una formació literària eminentment castellana farà que els autors castellans siguin un dels seus referents més importants, als quals no renunciarà mai, i així, en les seves col·laboracions a la premsa podrà alternar escrits com els que hem comentat o sobre Ramon Llull⁴⁵ amb estudis sobre la lírica espanyola.⁴⁶ El 1869, el mateix any de publicació del

⁴² "El sexto centenar de la muerte del Rey Don Jaime de Aragón", *Museo Balear*, any II, tom III, nº 1 (15-VII-1876)

⁴³ De fet, l'article acabava amb la defensa de l'escola històrica, la que estava cridada "a regir los destinos del entendimiento humano"; de l'estudi neix l'amor, i l'estudi ha fet recuperar l'edat mitjana: contra Voltaire, Nieburh; contra Gioberti, Manzoni.

⁴⁴ Recordem, però, que el certamen va ser bilingüe i que el castellà tingué una forta presència en tots els seus actes públics.

⁴⁵ Ja he esmentat abans que Llull és segurament el clàssic català per qui sent més tirada, cosa ben normal si tenim en compte que Tarongí es tracta amb personatges estretament vinculats com a estudiosos a aquest autor: Josep M. Quadrado i Jeroni Rosselló. Li dedicà "Ramon Llull considerado como escritor místico" (*Museo Balear*, any I, nº 13, 3-VII-1875), que acabava amb la següent declaració: "Ojalá ahora que renacen las letras lemosinas, ahora que nuestro joven moviminetto literario atrae de propios y extraños las miradas, ojalá, repetimos, vuelvan a ser conocidos y saboreados los pensamientos del gran cristiano de la Edad media. Y nuestro siglo que ha meditado con Lamartine, que ha llorado con Silvio Pellico, que se ha desesperado con Goethe, elevará sus ojos al Amor con el ermitaño Raimundo"; també el féu objecte de la seva poesia: "A l'Il·luminat doctor i màrtir de Jesucrist Mestre Ramon Llull, per desagravi", i, sobretot, "Dins Miramar", recreació del "Desconhort" lul·lià, al qual ens referirem més endavant.

⁴⁶ Per exemple, "Consideraciones sobre la poesia lírica espanyola a principios del renacimiento", *Revista Balear* any I, nº 3 (15-II-1872).

“Movimiento literario en Catalunya” pot parlar en un poema en català del “crit de la pàtria” i aquesta pàtria és clarament Espanya; o el 1876, només uns mesos després de la crònica valenciana, criticant el fons moral de les *Tragèdies* de Víctor Balaguer, no s'està de dir que “antes de ver nuestra lengua romance, nuestra sencilla lengua catalana deslizarse de tal manera, preferiríamos matarla!”, encara que després el que li retreu són els castellanismes de la seva llengua, li'n fa una extensa llista i conclou amb la frase “a qué viene escribir en catalán si se ha de dar a la frase giro castellano?”.⁴⁷ Ara bé, un cop assenyalades totes aquestes contradiccions, també cal advertir que aquestes eren patrimoni comú en molts escriptors durant aquells anys; potser més matisades, però no inexistent, en els intel·lectuals del Principat i, molt iguals en els companys mallorquins de Tarongí, que es mantindran molt reticents a integrar-se en el procés de politització del catalanisme que tindrà lloc a partir d'aquells anys.

Òbviament, també en aquest aspecte la crisi del 77 i la seva marxa a Granada degueren suposar un punt i a part. Tarongí no talla la seva relació amb Mallorca, a qui l'uneixen tots els vincles familiars, sentimentals i socials i on intenta, vanament, retornar per la porta gran, però no sé fins a quin punt la dinàmica del moviment literari català deixa progressivament d'interessar-li o, com a mínim, passa molt a un segon pla;⁴⁸ el març de 1879, escriu a Ramon Picó des del Sacro-Monte i li explica que s'hi sent allunyat de tot el que és català, que intenta fer propaganda del renaixement literari, que allà és completament desconegut i demana informacions i permís per publicar una bona traducció castellana de *L'Atlàntida*. Però a continuació s'estén sobre el que ja és el seu gran tema vital, la defensa de la causa xueta i del seu propi paper en aquesta defensa: destaca la diferència que hi ha entre la vida que podia portar a Mallorca i la que porta a Granada, on és catedràtic de literatura al seminari, orador reconegut, etc. Fa referència als atacs rebuts des del *Siglo Futuro* de Madrid i afegeix: “yo continuo en mi empenyo de rehabilitación de nuestras familias. Es una idea que nació conmigo, que he defendido siempre; y que he prometido a Dios no dejar las armas hasta verla triunfante en la conciencia de los mallorquines y en los hechos”. Y, quan només fa un any de la seva partida, ja parla de la possibilitat de tornar a Mallorca amb un alt càrrec, com per exemple bisbe, per acabar per decret amb la discriminació a l'església, al mateix temps que es preocupa per la idea que pugui tenir d'ell Marià Aguiló: “se me ha mostrado tan frio y reservado! Y me irrita solo pensar que él

⁴⁷ “Bibliografía catalana. Víctor Balaguer. Tragèdies”, *Museo Balear*, tom III, any II, nº 9 (15-XI-1876).

⁴⁸ Tradicionalment, hom li ha atribuït l'autoria d'un *Diccionari Mallorquí-Castellà*, aparegut anònimament amb el pseudònim “Un Mallorquí” el 1878 del qual se publicà només un volum de 784 pàgines, que incloïa les lletres A-F; vegeu Jaume CORBERA POU: “La lexicografia mallorquina del segle XIX”, dins *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença*, volum II, Barcelona 1994), 214. No he estudiat aquest punt ni el diccionari i no puc, per tant, tenir-ne una idea segura; tanmateix, crec que és possible que l'adjudicació d'aquesta obra a Tarongí sigui errònia; a part que el moment d'aparició, el 1878, correspon amb un moment vital tan complicat per a Tarongí i tan monopolitzat per altres preocupacions, hem de tenir en compte també les seves pròpies paraules: a la “Nota preliminar” del *Trovador mallorquí*, de 1883, l'observació nº 5 està dedicada a la llengua literària i la llengua vulgar; l'observació acaba queixant-se precisament de la falta d'un diccionari balear que doni a conèixer les diferències entre els dialectes de les illes, ja que, segons ell, el diccionari d'Amengual, encara que superior al de Figuera i al d'Unos Amigos, “no responde todavía a las exigencias del renacimiento literario”. Tarongí, en aquestes notes, sempre remet a publicacions seves, i és estrany que no digui res d'un suposat diccionari obra seva, per molt incomplet que aquest fos.

pueda estar con los *retraídos* como Tomás Aguiló o Tomás Forteza”.⁴⁹ El fet de viure a Granada no significa tampoc que deixi de fer poesia en català i participa al certamen de les Fires i Festes de Palma de 1881. Tanmateix, quan el 1883 recull els seus poemes catalans, en les notes que els acompanyen hi apareix ja una actitud beligerantment espanyolista. Així, a l’observació titulada “Catalanismo”, fa una encesa defensa de l’escola poètica mallorquina precisament pel seu “espíritu de provincialismo inofensivo, en nada contrario al espíritu patriótico nacional”. Però és que, a més, ara resultava que l’ús de la llengua del país havia de servir sobretot “para averiguar y exponer sus relaciones con la lengua nacional” perquè el conreu i l’estudi del mallorquí ajudarà precisament a millorar la pràctica del castellà. Potser a Barcelona hi ha hagut escriptors “que han rebasado esa linea de legitimidad; en Mallorca, nunca”. “Por mi parte —continúa— protesto contra toda tendencia repulsiva y perturbadora de la unidad constitucional de nuestra adorada Espanya”.⁵⁰ Aquestes abrandades manifestacions cal entendre-les com a resposta personal de Tarongí a la *Historia del Renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia* de Francisco M. Tubino i a la seva crítica a la deriva política que anava prenent el catalanisme literari.⁵¹ Tarongí respongué també en vers a aquestes acusacions: el poema “La unidad de la patria”, de 1882, inicia cinc estrofes amb la frase “Soy espanyol”, tranquil·liza Tubino que “no el Laetano ni el Balear activos/ abrigan sentimiento bochornoso” i acaba amb un espectacular “¡Viva España!”.⁵²

La creació literària

Ja hem vist que la creació literària és per a Tarongí molt més una manera d’exposar els seus ideals religiosos i socials que no la recerca de la bellesa estètica: “En literatura, somos entusiastas de la forma, pero preferimos en fondo; nos deleitan las frases castizas y las palabras sonoras, pero buscamos primero la sana moral y las ideas elevadas [...] antepoemos el criterio de lo verdadero al criterio de lo bello”; perquè el poeta, com els altres artistes, té una funció ben precisa, s’ha de consagrar “al estudio y manifestación de la belleza creada; haciendo pregonar a los hombres, en cuanto es dado a las siempre limitadas fuerzas del genio, las delicias inefables de la Belleza increada. Encaminar a los hombres, por medio del Arte, a la consecución de su nobilísimo eterno fin”. En definitiva, la poesia ha de ser “la encarnación, en formas bellas y armoniosísimas, de un ideal-verdad, perenne, sempiterno”.⁵³ Potser ell poques

⁴⁹ Carta del 20 de març de 1879, Biblioteca Bartomeu March de Palma de Mallorca. Reproduïda per Llorenç PÉREZ: “Espigolant dins l’epistolari de Ramon Picó i Campamar. Judici sobre la causa xueta de Tomàs i Jeroni Forteza i de Josep Tarongí”, *Lluc*, n° 694, (Palma de Mallorca, desembre 1980).

⁵⁰ *El trovador mallorquí*, 530-531.

⁵¹ Últimament han aparegut dos interessants estudis sobre l’obra i l’autor: Pere ANGUERA: “Francisco Maria Tubino, un intelectual innovador y polifacético”, dins Francisco Mª TUBINO: *Historia del renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia*, Pamplona, 2003, IX-CXXI; Josep M. DOMINGO: “Francisco M. Tubino i la literatura catalana del segle XIX”, dins Francisco M. TUBINO: *Historia del renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia* (edició facsimil en CD-ROM), Lleida, 2005, 9-82.

⁵² El poema tenia un subtítol ben explícit de la seva voluntat de rèplica: “A Don Francisco Mª Tubino, después de leida la obra en que se lamenta de ciertas tendencias separatistas, manifestadas por escritores catalanes”, *Inspiraciones*, 301-304.

⁵³ “Prólogo” a *Inspiraciones*, XIII. Segons ell, els poetes que s’han acostat a aquest ideal-veritat són els mateixos a qui ja hem fet referència abans, aquells a qui s’adhereix ja en la seva primera joventut: “Manzoni en los *Himnos sagrados*; Lamartine en las *Armonías*, de sus primeros tiempos”.

vegades aconseguí aquestes formes belles i harmòniques, però sí que treballà sempre per tal de difondre el seu ideal de veritat.

A l'hora d'encarar-nos amb la seva pròpia producció poètica, cal recordar en primer lloc la seva opció lingüística, la qual, ja ho hem vist, sempre se mou entre el castellà i el català; segons les informacions aconseguides fins ara, Tarongí s'inicia en la poesia el 1866, quan té dinou anys, amb un poema en cada llengua;⁵⁴ el 67 pareix que n'escriu només en castellà⁵⁵ i el 1868 només en català;⁵⁶ a partir d'aquí, és a dir, coincidint amb la seva entrada en els cercles literaris mallorquins, la producció és paral·lela en una i altra llengua i a més amb un nombre similar de poemes. El 1882 treu a la llum una recopilació de poemes castellans en el volum *Inspiraciones* i un any després apareix *El trovador mallorquí*, amb les seves composicions catalanes, acompanyades de la traducció castellana en prosa. El seu projecte⁵⁷ era publicar un altre volum en mallorquí, *Poemas místicos*, la qual cosa vol dir que tenia escrits més poemes en català dels que ara coneixem.⁵⁸ El 1887 publicà *El Sacro Monte: pequeño poema descriptivo* i el 1888, només dos anys abans de la seva prematura mort, apareix *Oda a la ciudad de Palma*, en castellà. L'opció del bilingüisme poètic no és, com sabem, una exclusiva de Tarongí i no cal insistir més en aquest aspecte. Sí que voldria assenyalar, però, que, a diferència d'altres poetes també bilingües, en Tarongí no es dona cap escissió temàtica en funció de la llengua triada, ni tampoc, i això em sembla interessant, es dona una diferenciació formal clara; deixant al marge qüestions ideològiques, a què ja hem fet esment, Tarongí és poc romàntic subjectiu perquè té una formació acadèmica molt pròpia del seminari; els motllos en què es mou són molt formals, les estrofes, el tipus de vers utilitzats presenten una variació molt gran, sovint de clara influència castellana, tant si utilitza el castellà com el català: a diferència de la presència quasi obsessiva del romanç en la producció catalana dels autors de la seva quinta, ell utilitza en aquesta llengua alexandrins, decasil·labs, versos de cinc síl·labes, combinacions polimètriques, octaves reials, silves, sonets... Pel que fa a l'estil de la llengua, busca sempre un to de "dignitat" poètica; defuig l'opció del llenguatge arcaic, però com que sí que vol aconseguir una noblesa expressiva pot arribar a utilitzar un lèxic encarcerat, poc dúctil, en català, però també en castellà. I, a diferència de tants autors mallorquins, la influència de la poesia tradicional és més bé escassa: sí que hi apareix escadusserament, però n'agafa pocs recursos i, sobretot, repeteix els mateixos una i altra vegada. En línies generals, la poesia de Tarongí se ressent d'importants problemes formals, entre ells un ús de forçadíssims hipèrbatsos i, sobretot, una llargada excessiva, desmesurada, de molts poemes: com deia el sempre lúcid Miquel dels S. Oliver, la seva poesia "adolecede una irrestañable afluencia verbosa y de una facilidad sobrado fácil, que arrollan el brío de la imagen, la novedad del concepto y la vibración emocional, para dejar en conjunto una impresión somera y ténue".⁵⁹ I, des

⁵⁴ "Moment de tristesa", escrit l'agost i "El amanecer", del setembre.

⁵⁵ "A la estrella del alba", "El zagal" i una traducció de Lamartine i una altra d'Horaci.

⁵⁶ En tenim comptabilitzats onze en aquesta llengua, escrits des del febrer fins al desembre d'aquest any. A *Inspiraciones*, en canvi, no n'hi ha cap que correspongui a 1868.

⁵⁷ "Prólogo" a *Inspiraciones*, IX.

⁵⁸ També en tenia més en castellà: segons m'informà l'amic Lleonard Muntaner, es conserva material per a fer-ne uns quants volums més; és possible que sigui obra posterior a la seva partida de Mallorca, però aquest és un material que encara no he pogut mirar, i, per tant, són només suposicions. Sí que sabem que col·laborava amb poemes a *La Ilustración Española y Americana* de Madrid.

⁵⁹ Miquel dels S. OLIVER: *La literatura en Mallorca*, Barcelona, 1980, 170. Cal remarcar l'interès de les reflexions que aquesta característica de la poesia de Tarongí provoca en Oliver.

d'aquest punt de vista, també és interessant destacar que, malgrat que ell afirma el contrari,⁶⁰ no sembla que, una vegada escrits, Tarongí fos d'aquells poetes que es dediquen a polir i retocar els seus poemes: les diferents versions que en tenim des de la publicació a la premsa en els setanta fins als reculls de 1882 i 1883 ens mostra que les composicions no sofreixen retocs pràcticament de cap mena.

Pel que fa a l'aspecte temàtic de la seva poesia, ja hem vist abans que molts dels seus poemes se centren en una finalitat ideològica, aquesta defensa del pensament progressiu basat en la religió. I això farà que el món real que envolta Tarongí entri a formar part de la seva poesia, en el que constitueix una de les seves diferències més acusades respecte a altres autors del moment, molt especialment pel que fa als autors de poesia catalana. És, allò que remarcava Miquel dels S. Oliver, "la novedad del concepto": les quintes, la guerra civil i la pau, la proclamació d'Alfons XII, la Comuna de París i la mort de Napoleó III i la de Méndez Núñez; però aquesta novetat encara s'accentua més en una altra part de la seva obra poètica, en la qual, al costat dels fets històrics, generals, també entra el món que l'envolta, humil i quotidià. Perquè el que destaca és el fet que el món que literaturitza majoritàriament Tarongí és sobretot un món urbà, poblat de menestrals; Palma hi és molt més present que la Mallorca paisatgística: pescadors, vaixells, comerç, bugaderes, apareixen una vegada i altra en la seva poesia, encara que el tema del poema, suposadament sigui un altre: quan la ciutat està atacada per una epidèmia, se'ns mostra la ciutat que es buida d'habitants, però on ha de quedar per força la gent pobra, que no té on refugiar-se fugint de la pesta:

Ja els infeliços pobres
a Cort se reunien,
vestits de mal ropatge,
les cares esmortides...
Actiu treball cercaven,
qui això no los donaria?
Ni els pagesos venen,
ni lo comerç pren vies.
Les màquines no roden,
i els telers no filen;
ni al cel ses roges flames
les fundicions envien.⁶¹

I en un altre poema també dedicat a la mateixa epidèmia, el jo poètic canta l'absència dels amics que han marxat fora ("me compar a vegades solitari/ al desterrat que Lamennais nos pinta"); es passeja sol per Ciutat on veu "lo que sofreix el menestral sens feina,/ la malalta tristesa que ens mustia./ Lo desolat silenci que s'escolta/ per on abans les multituds bullien", per acabar amb un prec en el qual, al costat de la salut i dels amics, Déu torni també el comerç marítim:

⁶⁰ "Tal vez más que estudio retórico, hay que buscar aquí ideas, calor, vida; más que las simétricas líneas de un jardín a la inglesa, la exuberante vegetación de los terrenos vírgenes. No obstante, a ejemplo del insigne Horacio, hemos retocado cuanto nos ha sido posible la forma; a fin de concertar el entusiasmo con la elegancia, la idea con la expresión, la agradable variedad con la unidad característica del Arte. La forma vaciada en el molde heleno-latino, es la incontestable maestra del buen gusto. ¡Ojalá hubiésemos conseguido no desviarnos nunca de sus prescripciones!", "Prólogo" a *Inspiraciones*, XV.

⁶¹ "L'ombra de l'epidèmia. Octubre de 1870", *El trovador mallorquí*, 74-78.

Prec a Déu que se'n vagen estes diades
de tenebrosa boira revestides,
i torni prompte a il·luminar ma terra
lo sol de la salut delitosíssima.
Prec a Déu que nos done l'alegrada
de que prompte el comerç reprenga vies,
i les naus sens temor solcant les ones
reportin l'abundança que solien.
¡Prec a Déu que no es pas aquesta hivernada
nevant sobre vosaltres a la vila,
i que abans de Nadal nos tornem veure,
i una forta abraçada ens torn la ditxa!⁶²

Una Palma que, ja ho veiem, està estretament lligada al mar i als oficis del mar.⁶³ En aquest sentit, cal fer notar que un dels seus poemes més aconseguits, i que tingué premi als Jocs Florals de 1871, és precisament "A la Llotja de Palma",⁶⁴ escrit en alexandrins, constitueix un cant de dolor a l'estat actual de la Llotja, sense la funció que li era pròpia, mentre el jo poètic se la imagina en el seu estat ideal, plena de vida i de moviment al mig del barri de pescadors. Pot ser interessant reproduir-lo:

Vora les quietes aigües qui besen la ribera
ton cos gentil aixequés amb noble majestat;
jo venc a contemplar-te quan ha la llum darrera,
brillant argenteria, tes torres coronat.

En lo mirall claríssim de les tranquil·les ones
allargues ta figura, tos celestials contorns;
a l'esperit les ales de los records li dones,
fugint la fantasia de lo passat als jorns.

Bé apars, rogenca fàbrica, sentada amb robustesa,
voltada de casetes de pobrissols barquers;
allà els jais de Sant pere d'honrada rustiquesa,
i ací records de Malta dels freires cavallers.

⁶² "Ausència. Carta a mos amics", *El trovador mallorquí*, 80-84.

⁶³ I això també a la seva obra castellana; així, en un interessant poema titulat "En la bahía de Palma. Crepúsculo de la noche" (*Inspiraciones*, 21-24), el que se'n dona és la imatge de Palma vista des del mar, i per això en primer pla el que tenim és tot el relacionat amb aquesta ciutat lligada als oficis marítims: "Estan los calafates/ del hacha ya rendidos,/ indica la campana/ descanso salvador./ El timonel apréstase/ sobre la leve lancha [...] el pescador nocturno/ la lona desengancha [...] En medio la bahía/ la red se balancea [...] Tal vez en los bajeles/ las noches del Atlántico/ recuerden los marinos,/ ya libres de pesar.". Aquest poema forma part d'un díptic amb "En la vega de Palma. Crepúsculo de la noche" (*Inspiraciones*, 25-27), on allò que se'ns mostra és com arriba el capvespre als voltants de Palma; aquí, òbviament, l'element mariner ha desaparegut, substituït per la gent, també senzilla i humil, que acaba les seves feines: el pastor que recull els ramats, el pagès vell ple de pols, l'al·lotet amb un xot i feixos de ginesta, la dona que acaba el sopar.

⁶⁴ Al fons Marià Aguiló de la Biblioteca de Catalunya es troben tres còpies del poema; segurament Tarongí li degué fer arribar perquè Aguiló el trametés als Jocs Florals; la còpia numerada I presenta bastants canvis respecte la versió final; les altres dues són iguals entre si i també tenen diferències de mots i algun vers sencer respecte a la primera i a la final. *Fons Marià Aguiló*, 30.7.3.

Amb ànima esmoguda, la Llotja mallorquina,
m'acost per a guaitar-ne tos gòtics finestrals,
les vèrgens protectores, d'execució divina,
les belles filigranes, orgull de tos portals.

M'acost, i fred silenci lo respirar m'atura;
me n'entro... i la foscúria congela mon esprit.
Columnes solitàries hi eleven a l'altura
llurs espirals gracioses, ramatge desteixit.

L'airosa columnada de forma falaguera,
sens capitell ni basse captiva amb goig intens;
s'encreuen les arcades com rams d'una palmera
i l'ànima disfruta d'un benestar immens.

Però, per què eix silenci de tomba, funerari?
Per què taulons indignes causant profanació?
Per què eixos munts de saques, sens cor, abandonar-hi?
És esta la gran Casa de la contractació?

És esta per ventura la Llotja mallorquina
que defensors i còsuls alçaren amb plaer,
perquè rebés amb pompa la flota llevantina
la pàtria d'en Valseca, d'en Jaquotot Ferrer?

A on són los de Provença, los de nació pisana,
que aquí murmullejaven amb turcs i genovards?
Oh, varietat riallera!, la gorra catalana,
la grega barretina, lo caputxet dels sards...!

Jo sento colps de maça, soroll de carretades,
barbull de pescadores, renou de mariners;
per eixa plaça sento sonores martellades,
amb fort brugit se'n venen estols de mercaders.

I fer les mies orelles i mou la fantasia
esta remor superba de comercial bogiot;
serà d'aqueix gran temple la màgica harmonia?
serà d'un actiu poble lo fèrvid avolot...?

No, no... que s'il·lusiona ma pensa acalorada,
res ve de los que sento, res és del que m'apar;
columnes enfosquides descobre ma mirada,
com rests torçuts de barca a la bòveda pujar.

Per tot lo fred silenci lo pensament regira,
lo desencant ofega de l'ànima lo vol;
un nom en les arcades l'esperit meu ovira,
del gran Guillem Sagrera l'esperit meu se dol.

Guillem, l'ombra dels segles ta cara té absconduda;
dels hòmens l'oblidança ta glòria enterboli;
mes d'ella les petjades mon pensament saluda
a Nàpols i Girona i a Perpinyà i aquí.

Aquí!, on cada pedra la càntiga gloriosa
murmura de los genis amb llengua singular;
mes jau arraconada la Llotja portentosa,
com una barca vella la vora de la mar.

Celísties del capvespre de mil colors pintades
despleguen s'hermosura sobre els seus merlets;
com altre temps encara les fresques marinades
amb llurs olors balsàmics animen ses parets.

No tornarà lo dia de sa potent grandesa?
Dels setgles la polsada tan sols l'ha de vestir?
No vulles, pàtria mia, pagar amb tal vilesa
l'honor que nostres avis te feren conquerir!⁶⁵

Ja hem vist com l'atenció a la gent més desfavorida és una constant d'una bona part de la seva poesia: la bugadera que renta, emmidona i planxa i sols demana a la Verge

Que bon sol fassa,
perquè el diumenge
tornar-ne puga
la roba llesta.
Tan sols desitja
que l'estiu venga,
i el jorn benèvol
de primavera,
perquè les pluges
i boires fredes
de l'hivernada,
li banyen sempre
l'amada roba,
la roba neta.⁶⁶

la dona pobra i solitària, la mort de l'honrat menestral; la fam i el dolor reals es fan presents en la seva poesia:

La misèria ens atupa;
per moltes parts hi falta lo suavíssim
pa de l'esperit i el de lo cos també.
Ah!, si d'amor la font veim estroncada
i l'arbre de la ciència emmetzinat,
si el cor i el seny pateixen;
la descarnida fam, la set irada,
del cos de molts gaudeixen a ciutat.⁶⁷

⁶⁵ *El trovador mallorquí*, 32-39.

⁶⁶ "La bugadera", *El trovador mallorquí*, 66-73.

Evidentment, també hi ha poemes destinats a altres parts de Mallorca, bàsicament de la costa de Tramuntana: Valldemosa, sobretot,⁶⁸ Deià, Sóller; però també en aquest cas al costat del paisatge és molt difícil no trobar-hi la gent que el pobla, sempre gent humil, amb les seves feines i els seus costums;⁶⁹ en canvi, cal destacar l'absència total de poemes històrics narratius –cosa que el posaria, per exemple, a les antípodes de Ramon Picó. Sí que pot centrar alguna composició en personatges històrics –Llull, Jaume I, sobretot- però el poema és una recreació del temps passat o una reflexió sobre el present, però mai un veritable poema narratiu.

Finalment, voldria fer esment a alguns d'aquells poemes, pocs si tenim en compte el total, on Tarongí ens deixa veure no les seves idees –que això, com sabem, ho fa a bastament- sinó la seva subjectivitat més íntima. El primer és de 1866, quan té només 19 anys i es titula “Moment de tristesa”; el títol ja és prou il·lustratiu del contingut i, situat a l'època d'escriptura, en altres autors podria respondre a la moda romàntica que ens mostra el poeta marginat; potser no tenim dret a veure-hi res més, però aquelles referències críptiques de Fortesa als seus “desbarats” a què he fet esment abans ens porten a veure el poema com a reflex d'un estat d'ànim real: el poeta, només entrat en el món adult ha rebut les punxades dels esbaters i “amb la tristesa dels desterrats”, el veiem solitari “fugint dels hòmens qui m'han nafrat”, perquè, ens diu, “de fel omplida n'està eixa copa/ que s'anomena la societat;/ jo n'he begudes qualques glopades/ i fins els baixos l'he de buidar?” i “Ara murmuren de mi los hòmens,/tal volta em signen amb pietat;/los estranys riuen, los propis dubten,/ los amics fugen veent-me passar”.⁷⁰

L'altre és prou més tardà, datat al Sacromonte els últims dies de desembre de 1878, és a dir, allunyat ja de Mallorca i quan acabava d'aparèixer un violent atac contra la seva persona a la publicació integrista de Madrid “El Siglo Futuro”; és un dels seus millors poemes, curt, concís i despullat de les seves habituals retòriques; es titula “Una hora de nostàlgia” i diu així:

Cau la pluja gota a gota
d'un cel trist i congelat;
la boira color de plom
tapa los turons veïnats.

Ni l'aucell revolta els arbres,

⁶⁷ “A l'hora del tren de l'auba. Meditació i súplica”, *El trovador mallorquí*, 380-389.

⁶⁸ És possible que estigués lligat a aquesta població per algun vincle familiar o que a casa seva hi tinguessin propietats; és el lloc al qual dedica més poemes –sovint relacionats amb la Beata Catalina Tomàs- i en un d'ells, “Desigs”, del febrer de 1868, el jo poètic demana ser enterrat “junt al puig de Na Fàtima”. *El trovador mallorquí*, 26-30.

⁶⁹ Dedicà un poema a Sóller que tingué premi als Jocs Florals de 1871; però també un altre a “La mort dels tarongers”, sobre la malaltia que el 1870 atacà els tarongers i provocà una crisi econòmica a la població. És interessant la nota que acompanyava l'edició del poema en el volum de poemes catalans de 1883, sempre dins la línia de pensament de Tarongí que estem remarquant: “Una desastrosa enfermedad mataba los naranjos de Sóller cuando escribimos esta poesía. La tristeza dominaba los ánimos; sin embargo, los industriosos hijos de Sóller no se han dejado abatir por el infortunio; y recorren hoy las ciudades del litoral español y francés, buscando en el comercio lo que la naturaleza se propuso al parecer negarles. Bien por ellos”. *El trovador mallorquí*, 543.

⁷⁰ *El trovador mallorquí*, 288-295.

ni se remena el brancam,
ni del Dauro les riberes
travessen los hortolans.
I una boira negra, negra,
puja del meu cor al cap;
trist lo cel, i trista l'ànima,
natura i jo consonam.

Hores van i hores vénen,
dies vénen, dies van.
La remor de l'alegria
par que més no tornarà.

De bon matí quan les ombres
fugen de l'auba la faç,
se n'entra dins de mon cor
de tenebres un eixam.

I quan la Serra nevada
sembla d'argent una mar,
que envia onades immenses
contra la lluna brillant;

onades molt menys hermoses,
però més grosses, si us plau,
envia mon esperit
contra mon tirànic fat.

*****

A on te'n vas, esperit meu?
Pensament meu, a on te'n vas?
Ai!, que una mar de tristor
t'aufega lluny de ta llar.

Finalment, caldria fer referència al poema de 1880 titulat "Adéu a Mallorca"; dedicat a Jeroni Fortesa —un altre xueta intel·lectual que fugí de l'illa—, en el volum *El trovador mallorquí* tanca significativament el primer apartat, "Recuerdos de la patria". El poema està dividit en tres parts: a la primera, són els amics que s'acomiaden del poeta que parteix:

Vés; que sempre te seguesca
de la glòria l'esperit;
i nosaltres nous avenços
puga'm veure des d'aquí.

A la segona, en un diàleg entre mare i fill, aquesta li demana que no se'n vagi, a la qual cosa aquest respon amb unes paraules que no cal fer esforços per imaginar en boca del mateix autor i que acaben convencent la pobra mare:

-I lo mal fat no he de véncer?
No pujaré dalt lo cim
on de victòria la terra

Déu m'assenyala amb lo dit?
 -Ah! Si t'estimes més veure
 LA BONA CAUSA enaltir,
 mon amor t'ombreig d'enfora
 i te guard de tots perills.

A la tercera i última, "Navegant", mentre el vaixell s'allunya i les muntanyes de Mallorca es perden per l'horitzó, davant la bellesa de l'illa que es perd, el jo poètic profereix una última exclamació de dolor:

Estam enmig de les ones,
 aigua i cel són infinits;
 ja s'estogen les muntanyes,
 ja es perden los boscs de pins.

Lo sol ponent hi esmelta
 catifes d'or i safí...
 Oh, calla, calla, Mallorca,
 calla, per Déu, t'ho suplic!⁷¹

I ja per acabar definitivament amb aquest apartat, una referència a aquella *Oda a la Ciudad de Palma* que aparegué en edició independent el 1888.⁷² Com ja explicita el seu títol, és una veritable oda i el cert és que el seu interès radica molt més en el que significa que no en el seu valor poètic: el seu encarcament formal, el llenguatge rebuscat, lastren definitivament el poema i ofeguen aquest cant d'amor a la seva ciutat, la descripció que en fa i la dels pobles que l'envolten o el record de les seves memòries històriques; el poema s'edità precedit d'una carta del poeta de Granada Miguel Gutiérrez en funció de pròleg. És un text summament interessant, perquè per una banda, posa de manifest que l'Oda "contesta al dicterio con la alabanza, a la espiná con la flor, a la sañuda injusticia con la serena imparcialidad... el palmesano herido en la batalla por mano de ciegos compatriotas, hoy les devuelve bien por mal, o sea, odas por libelos"; però després dels elogis a l'esperit de l'obra i al mateix autor, Gutiérrez no té cap mania a criticar el poema: per començar, els poetes balears, diu, escriuen molt millor en "en el patrio idioma de su hermosa isla, que en el habla grandilocuente de Castilla, llamada lengua espanyola con evidente exageración", i després, la forma forçada, la "factura quintanesca" li treuen vida; que sigui menys acadèmic i que begui amb més freqüència "en los copiosos manantiales de la poesía popular". I afegeix: "Momentos felices tiene V. en el *Estado social* [...] en que su prosa se calienta y enciende con los fuegos de la pasión y los esplendores de la poesía. Y precisamente no emplea en tal caso perífrasis estudiadas: revela sentimiento, naturalidad, franqueza. Palma estaría, quizás, mejor cantada en el tono de esos valientes párrafos, que, como algunos de

⁷¹ El poema està datat "Darrers de setembre de 1880", per tant devia ser escrit després d'una partida real de Mallorca després de l'estada dels mesos d'estiu, per anar a Granada. *El Trovador mallorquin*, 256-264.

⁷² L'exemplar que es conserva a la Biblioteca de Catalunya prové de la biblioteca de Jacint Verdager i té una dedicatòria autògrafa de Tarongí, curiosament en castellà: "Al Sr. D. Jacinto Verdager, Pro; Recuerdo de S. S. Taronjí.

sus discursos, ostentan más claramente que su Oda la tensión nerviosa característica de los *aedos*".⁷³

Dos anys després de l'aparició d'aquest poema, el 4 de gener de 1890, Josep Tarongí moria a la seva ciutat, allà on no havia pogut viure, quan encara no havia fet els 43 anys. Voldria que aquesta aproximació a la seva figura, necessàriament provisional, ajudi a entendre un home que estimava Mallorca, que volia ajudar a canviar-la, a fer-la entrar en el món modern i que es va trobar amb un camí barrat; un home, sobretot, ple de passió per les coses en què creia. I que podem veure ben retratat en uns versos seus:

Home, cor escalfat, que fantasies
 Un món nou en desig, cor que somies,
 ¿saps tu qui dóna forces i ajuda a lo teu vol?

RESUMEN

Texto de la conferencia pronunciada en la sede de la Societat Arqueològica Lul·liana en Palma el día 6 de mayo con motivo del homenaje dedicado a la figura del insigne escritor

ABSTRACT

On of the distinguished writers of our pas, the Societat Arqueològica Lul·liana's honoured him. This is the text of Lecture held on May, 6th

⁷³ "Prólogo", dins TARONJÍ: *Oda a la Ciudad de Palma*, Palma de Mallorca, 1888, 5-11.